

Het populistische appèl en zinkend sociaal vertrouwen

dr. André Krouwel

De Amsterdamse politicoloog André Krouwel doet al jaren onderzoek naar de opkomst van nieuwe politieke partijen en de verandering van de traditionele partijen. Daarnaast probeert hij het politiek cynisme van Nederlanders in kaart te brengen. Centraal staat de vraag hoe de opkomst van het populisme de politieke strategie en programmatische oriëntatie van de gevestigde partijen beïnvloedt.

De komende jaren zal het Nederlandse partijstelsel veranderen door de opkomst van nieuwe populistische partijen. In de politieke strijd met populistische opponenten delven de traditionele partijen het onderspit. Het wapen van populistische partijen is dat zij alles wat onvermijdelijk traag en complex is in de democratie, juist als een nodeloze zwakte van de andere politieke partijen neersabelen.

Krouwel: "Dat is de kracht van het populisme: het is een heel ander discours dan het traditionele. Het valt alles aan waarmee de traditionele partijen zich juist hebben verbonden, zowel institutioneel als cultureel." Proberen traditionele politieke partijen zorgvuldigheid te betrachten in een complexe kwestie met allerlei tegenstrijdige belangen? De populistische partijen roepen dat 'ze' het moeilijker maken dan het is en geen knopen durven doorhakken. Zijn de anderen aan het schikken en plooiën, wikken en wegen in een poging een ieder recht te doen?

De populistische partijen zeggen dat er niet naar het volk wordt geluisterd. "De politiek moet onmiddellijk doen wat het volk nú wil", zegt Krouwel kortweg over wat de onuitgesproken boodschap van het populisme is.

'De politiek moet onmiddellijk doen wat het volk nú wil'

"Populisten zetten het volk neer als een monoliet geheel en negeren de tegengestelde belangen die mensen hebben. Erger, populistische partijen diskwalificeren de andere partijen bij voorbaat als incompetent, niet integer, anti-volks."

Dat heeft een destabiliserend effect op de werking van het politieke systeem. Democratische politiek vereist dat partijen elkaar benaderen als tegenstander, niet als 'vijand'. Men bewoont een 'gedeelde democratische ruimte' waar men met elkaar hartgrondig en in felle bewoordingen van mening kan verschillen, maar uiteindelijk elkaar over en weer respecteert. Iedere partij representeert een deel van de samenleving. Maar populistische partijen willen daar niets van weten en zetten de politieke elite tegenover de massa.

Krouwel: "Je mag dus ook weggelopen uit het debat en tegenstanders uitschelden en beledigen, want de anderen zijn bij voorbaat fout. De SP had in de vorige regeerperiode ook 25 zetels net als de PVV nu, maar de SP was veel minder een ijkpunt voor de gevestigde orde. De invloed van de PVV is onvergelykbaar groter. Zelfs toen ze niet in de regering zaten hing de schaduw van Wilders

permanent over het politieke toneel. Andere partijen gaan zich steeds minder tot elkaar en steeds meer tot Wilders verhouden.

D66 attaqueert de PVV continu, de PvdA koos mede voor Cohen als leider omdat hij de perfecte tegenhanger van Wilders was. De VVD is op punten als immigratie en Europa naar Wilders toegekropen. En de PvdA, VVD en CDA hebben eurosceptische kandidaten op hun lijst, terwijl deze volkspartijen behoren tot de grondleggers van de Europese eenwording."

'De kracht van de populistische partijen is het spiegelbeeld van de zwakte van andere partijen'

De kracht van de populistische partijen is het spiegelbeeld van de zwakte van andere partijen. In hun hoogtijjaren beschikten christen-democraten, sociaal-democraten en liberalen over een uitgewerkte, eigen ideologie, die zij verbonden met een politiek project, zoals de emancipatie van de christelijke 'kleine luyden' of de industriearbeider, dan wel de bevordering van de vrijheid in markt en samenleving. Dat is in belangrijke mate voltooid verleden tijd.

Krouwel: "Dat gedachtegoed is achterhaald of verwaterd, ook doordat de politieke projecten van die drie klassieke politieke stromingen wel zo'n beetje zijn afgerond. Daardoor lijken partijen steeds meer op elkaar. Steeds minder burgers voelen zich sterk verbonden met deze partijen."

De kernelectoraten van partijen verdampen, waardoor er steeds grotere electorale verschuivingen te zien zijn. Dit verloren vertrouwen en het gebrek aan een ideologisch kompas dat hun een duidelijke richting wijst, heeft politici

onzeker gemaakt. Politici zijn verworden tot managers van de staat. Maar zij hebben zelf de geloofwaardigheid van staatsoptreden in twijfel getrokken. Wat politici zouden moeten doen is uitleggen waarom de staat soms optreedt en uitleggen waarom de democratie noodzakelijkerwijze traag is. Zorgvuldige procedures zijn belangrijk en moeten bewaakt worden, omdat zij een zekere rechtstatelijke garantie bieden tegen willekeur. Ook de bescherming van minderheden hoort daarbij.

Krouwel: "De kramp is in het politieke systeem geslagen. Wilders is de enige politicus met een 'groot verhaal' over waar het heen moet met de wereld. Hier staat iemand die wel overtuigd is en dat ook verbindt aan een politiek project. Wilders wil Nederland en de wereld zuiveren van islamitische invloeden die volgens hem onze vrijheden, democratische instituties en rechtstaat ondermijnen. Daarom begrijpt hij er ook niets van dat andere politici hem verwijten dat hij de rechtstaat dreigt aan te tasten. Ze spreken volledig langs elkaar heen." De Nederlandse samenleving is uit elkaar gespat in steeds individualistischer en mondiger burgers. De traditionele verbanden uit de tijd van de Verzuiling verdwijnen langzaam en dus ook hun electorale coalities en volgelingen.

achterban. Daarnaast ondermijnen 'globalisering' en 'Europeanisering' de nationale staat.

FOTOGRAFIE: © YVONNE COMPIER

Krouwel: "Probeer daar maar eens een politiek project tegenover te zetten! Er is een nieuwe sociale breuklijn ontstaan die de economische en religieuze scheidslijnen langzaam verdringt. Deze nieuwe culturele breuklijn is die van het open multiculturalisme versus het gesloten ethnocentrisme. Op deze nieuwe maatschappelijke ordening hebben de traditionele partijen nog geen antwoord gevonden. Essentieel is dat Wilders die nieuwe tegenstelling electoraal uitbuit, terwijl de traditionele grote partijen er juist door verscheurd raken. De christen-democraten kunnen moeilijk op de anti-islamitische toer gaan, want dan moeten zij zich ook keren tegen eigen verworvenheden die op religie zijn gebaseerd, zoals het bijzonder onderwijs. De sociaal-democraten op hun beurt zouden grote delen van hun achterban, afkomstig uit etnische groepen, van zich vervreemden. En de liberalen kunnen moeilijk in het populistische verhaal meegaan omdat het een verhaal tegen de burgerlijke vrijheden is. En wil de VVD echt weg uit Europa? De werkgevers roepen niet voor niets dat de economie staat of valt met Europa en de euro. Nederland zal economisch zo dood zijn als een pier, als het zich daaruit terugtrekt."

Krouwel: "Kiezers zijn in deze onzekere tijden op zoek naar zekerheid. En dan roepen de traditionele partijen dat we moeten concurreren en dat daarom

de grenzen open moeten. In plaats van zekerheid bieden ze onzekerheid en dan geven ze de onvermijdelijke 'globalisering' de schuld. Het lijkt wel of ze niet meer geloven in de maakbaarheid. Maar veel mensen voelen zich bedreigd en hebben oplopende persoonlijke en collectieve financiële problemen. Sociaal-democraten en christen-democraten boden een zekere bescherming, via de verzorgingsstaat, maar lijken daar nu minder in staat toe. Veel mensen zijn de verzorgingsstaat bovendien gaan zien als

'Kiezers zijn in deze onzekere tijden op zoek naar zekerheid'

een anoniem instituut dat hen laat barsten en daarentegen bescherming biedt aan wie het niet verdient. Klaplopers krijgen een uitkering, de opera krijgt subsidie en zij krijgen de euro die alles duurder heeft gemaakt.

Wilders belooft wel zekerheid. Op zowel economisch als cultureel terrein heeft hij een beschermingsprogramma. Door de grenzen te sluiten. Door pensioenen en werkloosheidsuitkeringen overeind te houden. Hij is van rechts naar links

geschoven op sommige onderwerpen. Die flexibiliteit hebben andere partijen niet. En wat moeten sociaal-democraten dan nog verdedigen? Open grenzen? Wilders zal erop wijzen dat de Polen en de moslims daarvan profiteren."

In de ogen van Wilders beschermen de traditionele politieke partijen niet de waarden en belangen van de kleine man. De elite negeert de dagelijkse problemen van het volk en beschermt uitsluitend de belangen van bankiers, intellectuelen, kunstenaars, journalisten en wetenschappers. In die zin is het populisme anti-establishment. Populisten zijn met dit verhaal in staat het vertrouwen in het democratische systeem te ondermijnen en het te vervangen door vertrouwen in 'sterke leiders'. De complexiteit van de democratische rechtstaat met alle regels, normen en procedures wordt neergezet als een samenzwering tegen het volk.

Krouwel: "Als populisten de elite blijven neersabelen, zal langzaam maar zeker het idee postvatten dat het hele systeem verrot is. Die erosie van het systeemvertrouwen is veel ernstiger dan dat een toevallige populist eens een keer wat zetels haalt."

andrekrouwel@speakersacademy.eu

André Krouwel is geboren in 1964 en studeerde Politicologie en Bestuurskunde aan de Vrije Universiteit in Amsterdam. De val van de Berlijnse Muur wekte zijn interesse voor democratiseringsprocessen. Krouwel werkte in verschillende Oost-Europese landen aan de opbouw van sociale bewegingen en politieke partijen. Tegelijkertijd schreef hij een proefschrift over de transformatie van politieke partijen in gevestigde democratieën waarop hij in 1999 cum laude promoveerde. Na een korte uitstap naar de Erasmus Universiteit, keerde Krouwel terug aan de VU, waar zijn onderzoek zich steeds meer ging richten op de opinies en het waardenpatroon van kiezers, met name de negatieve gevoelens ten aanzien van het democratische proces.

In 2006 ontwikkelde Krouwel het Kieskompas, een website waarmee kiezers kunnen bepalen met welke partij de eigen voorkeuren het meest overeenkomen. Inmiddels in Kieskompas BV een internationale onderneming die in meer dan 35 landen verkiezingswebsites maakt. Sinds 2007 is Krouwel eveneens directeur van het Centre for Applied Political Science dat poogt met een combinatie van wetenschap en ondernemerschap tot innovatieve oplossingen te komen voor het bindingsprobleem dat burgers hebben met het openbaar bestuur en de politiek. In de tijd die dan nog rest leidt Krouwel een aantal onderzoeksprojecten over de analyse van politieke taal in verkiezingsprogramma's en de massamedia. Ook werkt Krouwel samen met Synovate – bekend van de Politieke Barometer – aan analyses van het stemgedrag van Nederlanders en is hij commentator op radio en tv. Als 'Stemtherapeut' trekt Krouwel door het land om 'zwevende kiezers' te 'genezen' van hun vreselijke aandoening.